

ACC. N:R M. 11939:1.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

A. Fiskebebyggelse som tillhör jordbrukare, som driva binä-
rings- eller husbehovsfiske.

1. Fiskets omfattning.

Fiske har förekommit här ute vid havet så länge någon kan minnas och har hört talas om av äldre människor. För sådana, som hade jordbruk, var fisket en mycket betydande eller rent ut sagt en nödvändig binäring, som skaffade dem de penninginkoster, som ej kunde fås från jordbruket. Fiskeplatserna, som besöktes, voro i allmänhet belägna nära kusten, i alla fall ej allt för långt från denna. Fisken såldes till uppköpare som infunno sig på eller i närheten av fiskeplatsen. Fisket bedrevs gärna hela året med undantag av de tider då jordbruksarbetet lade hinder härför. Båda yrkena måste ju skötas och man kunde ej överlåta jordbruket ensamt åt kvinnorna, även om dessa efter förmåga deltog i detta arbete.

Uppgifterna avse tiden från omkring år 1870 och senare.

2. Fiskets art.

Olika slags fisken bedrevs: Garnfiske, ryssjefiske, hummerfiske, krabbfiske, backefiske, dörjefiske, pilkfiske, vadfiske. Det

Luf. 79.

torde bemärkas att ryssjefiske och hummerfiske endast kunde utövas i vatten där fiskaren hade strandrätt. Övriga fisken voro fria. Det hände till och med att fiskare från södra skärgården kommo hit upp och fiskade. Vid vadfiske iaktogs noga s. k. "törn", d. v. s. det vadlag ägde rätt att först kasta sin vad som först infunnit sig på platsen och där lagt till land sin farkost. Vadarna voro alltid landvadar. Snörpvadarna kommo till långt senare.

Fisket efter storsill (fetsill) gjordes med garn. Ju större maskor dessa hade, ju större blev sillen och tvärtom. Flera garn sattes ihop till en "länk". Då sillen gick till rikligt kunde det hända att den gick på garnen i sådana massor att garnen sjönko till botten och såväl redskap som fångst förlorades. Sista gången sådant fetsillfiske förekom här var vintern 1896/97. Sedan har endast megrade sillarter samt småsill och skarpsill förekommit här utanför.

Garnfisket började vanligen i oktober och slutade sist i januari. Vadfisket försiggick från hösten hela vintern till fram på våren och sommaren. Dörjfisket efter makrill var ett sommarfiske och ägde rum längre ute på havet, helt bort emot sydöstra Norge.

2. Vid krökfiske användes alltid ett kohorn, över vilket metreven drogs in i farkosten. Detta för att skydda såväl rev som reling från slitage. Det kallades vadhorn (*vahorn*).

3. Fiskets utgångspunkt.

Större fiskredskap, såsom garn och vadar förvarades i en bod antingen vid stranden eller å ett skär eller holme. Småredskap, såsom backor och handsnören vanligtvis i hemmen. Det ställe (bod) där de större fiskredskapen förvarades kallades "vadboden" (*vabua*). Den byggdes vanligen så att det ej medförde onödigt arbete att forsla redskapen från denna till farkosten. Utanför boden sattes i allmänhet upp ställningar för redskapens torkning.

Själva stranden var enskild egendom, men rätten till sådant fiske, som var avhängigt av fiskerätt (ryssjefiske, hummerfiske) samfällt för hela hemmanet. Garn- och vadfiske var fritt för alla fiskare, även för sådana som bodde på andra platser. Hemmanet Strand, där berättaren bott hela sitt liv, undergick laga skifte 1847 och från den tiden ha samma förhållanden rätt med hänsyn till äganderätten. Hur det kunde ha varit före den tiden kan ej sägas.

Det fanns bryggor, där båtar och andra farkoster förtöjdes. På sina håll drogos mindre farkoster även upp på land. Detta var beroende av vattendjupet samt om stället var mer eller mindre utsatt för vinden. Bodarna voro väl oftast uppsatta på egen mark men stundom också på andras. Tomtlega betalades i allmänhet icke. Ofta voro flera fiskare gemensamma ägare av en sjöbod.

Då det här fiskades ej så långt från hemmet förekommo ej boningshus uppsatta för fiskarnas räkning vid havet, utan de gingo efter förrettat arbete hem. Vadfisket ägde rum för det mesta om natten, fiskarna gingo hemifrån på kvällen och återvände hem mer eller mindre tidigt på morgonen beroende på fiskelyckan. Matsäck togs med hemifrån, förvarad i s.k. tina av trä, som regel avlångt rund. Under natten, medan det väntades på att sillen skulle gå till land och bliva åtkomlig för landvadarna, hände det vanligtvis att husmodern i någon vid stranden liggande stuga väcktes upp för att koka kaffe, som dracks sittande med matsäckstina på knäna. Efteråt kunde det hända att fiskarna lade sig sida vid sida på golvet med tinen som huvudgärd för att sova ett par timmar.

I början av detta århundrade började emellertid sillfiskarna att ha med sig ett logementfartyg där de bodde och åto. Det var dock endast större vadlag, som kunde kosta på sig detta.

Boningshusen här vid sjön lågo dels ensamma, dels i grupper. Några egentliga fisklägen, i likhet med de i mellersta och södra skärgården, ha varit ganska sällsynta och de antydningar till dylika som funnits ha varit ganska små.

Jordbrukarna gjorde sig i allmänhet icke av med sin gård förr än de på grund av ålder eller sjukdom ej längre kunde sköta den. De fortsatte för det mesta att bo på samma ställe. Stundom köptes dock en annan stuga. Något deltagande i större fiske blev det då ej tal om. För det mesta inskränkte detta sig till husbehovsfiske med krok.

4. Fiskets organisation och försörjningsbetydelse.

Vid garn- och vadfiske arbetades det i lag. Vid det förstnämnda mest bestående av 3 personer. Vid vadfiske bestod laget av från 3 å 4 till 8 å 10 personer, beroende på vadarnas storlek. Den som förde befälet över vadlaget kallades "bruse".

För att jordbrukarna skulle kunna deltaga i fisket fick egendomen ej vara för stor. Arealen av inägorna kunde variera från 1 å 3 hektar upp till 5 å 6 har. Men man bör taga i betraktande att fisket väsentligen skedde om vintern då man hade fritt från jordbruksarbetet.

Här odlades det råg, havre och potatis men förr ganska obetydligt med vete och korn.

Antalet husdjur måste ju variera i förhållande till jordarealen

ACC. N:R M. 11939:6,

- 6 -

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

från 2 å 3 kor utan häst till 5 å 6 kor och 1 häst. Grisar höllos av av jordbrukarna, ofta 2 stycken, därvid den ena förbrukades i hus-hållet och den andra såldes för att skaffa kontanter. Några höllo också en del får. Getter voro mycket sättsynta. Berättaren säger sig kunna minnas endast en som hade ett sådant djur, och det till på kö-pet en bock.

Till slut bör kanske nämnas att då stenindustrien under 1880-talet let började i dessa trakter fick man oftast kombinationen jordbru-kare/fiskare/stenhuggare. Stenhuggningen kom då i stället för det fiske, som minst lönade sig.